

goszláviák elődállama, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság. Amelynek nevéből ugyan kimaradt Bosznia, területileg azonban hozzá tartozott. *Гаврило Принцип* még a Monarchia egyik várbörtönében, Terezinben, németül Theresienstadtban halt meg 1918. április 28-án. A merénylet óta eltelt évszázadban öt darab Jugoszláviának nevezett ország szűnt meg, köztudottan egyik sem békés körülmények között.

1914. április 20-án Adolf már Münchenben lakott, festői karrierjének vége felé járt, és éppen az építészet kezdte egyre jobban érdekelni. Mindinkább izgatta ugyanakkor az az erős háborúzhatnék is, amelynek hangulatát a Német Császárságban megérezte. Örült a döntésének, annak, hogy otthagyta korábbi lakhelyét, a dekadensnek, öngyilkos hangulatúnak érzett Osztrák–Magyar Monarchia fővárosát. Holott befejezetlen iskolai karrierje után már Bécsben a nagynémet mozgalmakban is meglegelt a maga szellemi otthonát, de Münchenben azért komfortosabban érezte

magát – különösen, hogy így elkerülhette a közelgő kötelező besorozást. Nem a katonasággal volt baja. Engesztelhetetlenül gyűlölte az Osztrák–Magyar Monarchiát, mindent megtett volna annak megszüntetéséért. Amikor meghallotta a merénylet hírért, már tudta, mit kell tennie. 1914 augusztusában bevonult a bajor hadseregbe, függetlenül attól, hogy nem is volt német állampolgár. *Гаврило Принцип* halálának idején egy zsidó

tiszt éppen felterjesztette a Vaskereszt érdemrendre, amelyet őszre, nem sokkal az ypres-i fronton történt mustárgáz-támadásban ért sebesülése előtt meg is kapott. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulásának híre lábadozóban, a pomerániai Pasewalk katonai kórházában érte.

1941. április 20-án Adolf Hitler 52. születésnapját ünnepelte a főhadiszállású is szolgáló, Amerika nevet viselő különvonaton, a balkáni hadművelési terület közelében, többek között Horthy admirális és III. Borisz bolgár cár társaságában. Volt ok az ünneplésre: három nappal korábban Jugoszlávia kapitulált, így megszűnt a titói fénykorban régi vagy

királyi Jugoszláviának emlegetett, ezen a néven első délszláv föderáció, és megnyílt az út a náci seregek számára a Balkán felé. Nem ez volt az egyetlen ajándék aznap: egy emléktáblát is kapott a Führer. A műtárgy eredeti helye az 1914-ben Ferenc József nevét viselő utcában volt Szarajevóban, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságból 1929-ben átalakult Jugoszláv Királyság kormánya állíttatta, majd a kapitulációt követően frissen megalakult usztasa horvát kormány távolíttatta el. A következő években hol hirdette valami, hol pedig nem *Гаврило Принцип* emlékét, de Ju-

goszlávia harmadik, immáron Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság néven való megszűnése után Bosznia-Hercegovina nemzeti hőssé kiáltotta ki, és új emléktáblát kapott Szarajevóban, az Ifjú Bosznia Múzeum előtt. Az eredeti emléktábla ezen a fényképen, továbbá a levételéről készült birodalmi filmhíradó kockáin maradt fent, maga a tábla – amelyet Hitler a berlini Hadtörténeti Múzeumnak ajándékozott – a bombázásokkor eltűnt. A fotót egyébként jó barátja és udvari fotósa, Heinrich Hoffman készítette. Hitler szemlátomást gyanakvóan tekint az *ijekavski* szerbhorvát nyelvjárásban írott, cirill betűs táblára, talán az évszám is megzavarta, '14 vagy '41 – a fotósra azonban nem gyanakodhatott. Nem is lehetett oka rá: Hoffmann – aki a háború után négy év börtönbüntetéssel lakolt előkelő barátságáért – volt például, aki bemutatta Hitlernek egykori asszisztensét, Eva Braunt. Többnyire a barátja közelében tartózkodott, körülbelül kétmillió(!) képet készített róla, jegyzett propagandafüzetet *Hitler Olaszországban, Hitler és az ifjúság* vagy éppen *Hitler az otthonában* címmel. Utolsó könyve is Hitlerről szól: *Hitler a barátom volt* címmel, a börtönből való szabadulása után írta, 1955-ben jelent meg. És ő volt az is, aki megteremtette a koncentrációs táborokban készült PR-fotók műfaját a vidám, jóllakott, boldogan tevékenykedő táborlakókról. Ennek a célnak leginkább megfelelő, sőt részben ezért is alapított láger a theresienstadti, azaz terezini volt, ahová színészeket, írókat, zenészeket internáltak, hogy bemutathassák a fényképeken és a Nemzetközi Vöröskereszt ellenőrei előtt: milyen oldottan, felszabadultan szolgálják a zsidó művészek a nácikat. Terezin rendszerében is elütött a lágerek hálozatától, teljes egészében öngazgatású volt, az ss rábízta a rendtartást a lakókból válogatott tanácsra (az egybeesés nyilván véletlen, de Jugoszlávia szocialista verziójának volt az „öngazgatású” az állandó jelzője).

És ugye éppen itt, a II. József által alapított, Mária Teréziáról elnevezett erőd- és börtönvárosban halt meg, tudjuk, huszonnégy évvel korábban *Gavrilo Princip*.

Aleksandar Novaković

A VEZÉR

– regényrészlet

A mi kalemezdáni katonazenekarunk a *Hej Slovenit* húzza. Az ő bandájuk, Zimonyban, a Radetzky-indulót. Ráadásul azok a boszniai manőverek. Csörgetik a fegyvereiket, hogy azt a német anyjukat! – morogja a bajszába Stojan Stamenković, hegyi gyalogsági százados. Hiába a búzavirág-kék égbolt, hiába a Száva, hiába a Duna, hiába a folyami sirályok, hiába a mosolygó belgrádi frajlák, ő ma rosszkedvű. Hiába van ma, a – legalábbis számára – legnagyobb szerb ünnep, Vid napja. És hiába ez a békés 1914-es év. Kövér izzadságcsöppek kanyarognak le lomhán a húsos arcán, mint száz meg száz nyálkás csiga, ő akkor se veszi le a tisztisapkáját. Pedig nagyon szeretné kigombolni az ádámcsutkáját szorító keménygallér legfölső gombját. El kellett volna mennie a gőzfürdőbe, jól kiizzadni. Az segíteni szokott az ilyen éjszakák után. A lustasága megbocsáthatatlan – fél Belgrád még teknőben fürdik, neki egy kőhajításnyira van a gőzfürdő, mégse szánta rá magát. Összefonja a kezét a hátán, a totyakos feneké fölött, és összehúzott szemmel nézi a folyó túlsó partját. Hova bújtak a sváb partvédelmi monitorok? Hol vannak az ütegek? Hol van az a csoda, a Krupp-féle ágyú? Küld-e néhányat Ferenc Jóskának a porosz puszipajtás, Vilmos császár? Ha a bolgárokkal kötött béke után átlábalnak a fo-